మీర్ లాయక్ అలీ

హైద్రాబాద్ విషాదం

అనువాదం : డా. ఏనుగు నరసింహారెడ్డి

HYDERABAD VISHAADAM
(TRAJEDY OF HYDERABAD)
by **Mir layak ali**
Translated by **Dr. Anugu Narashima Reddy**
Cell: 89788 69183

Cover Design : Brahmam Bhavana Grafix
Hyderabad@9848254745

First Edition : 2016

For Copies : Palapitta Books
16-11-20/6/1/1
403, Vijayasai Residency
Saleem Nagar, Malakpet
Hyderabad - 500 036
palapittabooks@gmail.com
Phone: 040-27678430

Anugu Narasimha Reddy
3-14-50, Vijayasri Colony
Sahara Road
Vanasthalipuram
Hyderabad-500 070

Printed at : Karshak Printers
Vidyanagar
Hyderabad

Price : ₹150/-

విషయ సూచిక

1. దేశ విభజన తర్వాత 29
2. పాకిస్తాన్ జాతిపితతో నా సమావేశం 38
3. హైద్రాబాద్ సంస్థానం - నిజాం నవాబులు 43
4. స్టేట్ కాంగ్రెస్, హిందూ మహాసభ ఇతర సంస్థలు 58
5. బహద్దూర్ యార్‌జంగ్, ఇత్తెహాదుల్ ముస్లిమీన్ 69
6. సర్ అక్బర్ హైదరీ అలీ, నిష్క్రమణ 78
7. సంక్షోభంలోకి సర్ మీర్జా ఇస్మాయిల్ 84
8. మీర్జా నిష్క్రమణ, ఛత్తారి పునరాగమనం 96
9. రజాకార్లు. 103
10. ప్రధాని పదవి 114
11. మధ్యంతర ప్రభుత్వ ఏర్పాటు 121
12. ఏజంట్ జనరల్ ఆగమనం 126
13. ఏజంట్ జనరల్ మున్షీ 132
14. గాంధీజీ హత్య 138
15. భారతదేశం-హైద్రాబాద్ సమస్యలు 144
16. ఢిల్లీ పెద్దలు 152
17. అంతర్గత పర్యవసానాలు 161
18. ఢిల్లీ కరాచీల మధ్య 167
19. హైద్రాబాద్ ప్రతినిధి బృందం చాతుర్యం 176
20. సరిహద్దుల్లో చేజారిన పరిస్థితులు 182
21. భారత్ నుండి కొత్తగా బెదిరింపులు 188
22. ఢిల్లీలో కొత్త ఎత్తులు 196
23. నిజాం పరీక్ష 205
24. ఒత్తిడిలో ప్రజాభిప్రాయం 215
25. చర్చల ముగింపు 226
26. ఐకమత్యానికి ఢిల్లీ ప్రమాద ఘంటికలు 236

27. ఏడుగురు నానజ్ అమరవీరులు 244
28. కొన్ని అంతర్గత ఒత్తిడులు 254
29. మరణశయ్య మీద జిన్నా 262
30. మహానేత అస్తమయం 268
31. దండయాత్ర ప్రారంభం 277
32. కొనసాగిన దండయాత్ర 286
33. దిగజారిన అంతర్గత పరిస్థితి 295
34. క్షీణించిన సామర్థ్యం, లొంగుబాటు .302

అనుబంధం

1. లాయక్ అలీ ఎలా తప్పించుకున్నాడు? 316

1. దేశ విభజన తర్వాత

అది బొంబాయి శాంతాక్రజ్ విమానాశ్రయం. 1947 నవంబర్ మాసపు తొలివారంలో ఓ రోజు. హైద్రాబాద్ వెళ్ళే దక్కన్ ఎయిర్‌వేస్ విమానం కోసం ఆహ్లాదకరంగా ఉన్న లాంజ్‌లోకి నింపాదిగా నడుస్తూ ఉండగా నా పేరు మైక్‌లో అనౌన్స్ అవుతున్నట్లనిపించింది. "... అలీగారూ, దయచేసి పోలీస్ ఆఫీస్ డెస్కును ఒక్కసారి సంప్రదించండి" అనౌన్స్ రిపీట్ అయింది. నేను పోలీసు డెస్క్ దగ్గరికి వెళ్ళి 'పిలుస్తుంది నన్నేనా?' అడిగాను. పోలీస్ అధికారి తన దగ్గరున్న లిస్టును జాగ్రత్తగా పరిశీలించి 'అవును' అన్నాడు.

'ఏమిటి విషయం?' అని అడిగాన్నేను.

'మీరు హైద్రాబాద్ వెళ్తున్నారా?'

'అవును'

'పాస్‌పోర్ట్ ఉందా?'

అమెరికాకు వెళ్ళి వస్తుండడం వల్ల నా దగ్గర పాస్ పోర్ట్ ఉంది. కొంచెం ఆలోచించి ఆ విషయమే పోలీస్ అధికారికి చెప్పాను. పాస్‌పోర్ట్ చూపించే క్రమంలో అనేక దేశాల వీసాలు, రాయబారుల మర్యాదలకు సంబంధించిన ఎన్నో పత్రాలు నా దగ్గర కనిపించినా ఆ అధికారి కనీస ఆసక్తికానీ, గౌరవం కానీ చూపించలేదు. పాస్‌పోర్ట్ నెంబరు, తేదీ ఓ కాగితం మీద రాసుకొని నేను వెనక్కైనా తిరగకముందే దాన్ని ముద్దచేసి ఓ డస్ట్‌బిన్‌లో వేసాడు.

'హైద్రాబాద్ వెళ్ళడానికి పాస్‌పోర్ట్ అవసరమవుతుందని అనుకోలేదు' అన్నాను పోలీసు అధికారితో.

'ఆ! అవును. హైద్రాబాద్ వేరే దేశం కదా?" అన్నాడా అధికారి.

విమానం ఎక్కడానికి ముందు ఎన్నడూ లేనివిధంగా నా లగేజీని శల్యపరీక్షకు పంపాల్సి వచ్చింది. కొంతసేపయ్యాక లాంజ్‌లో హైద్రాబాద్ వెళ్తోన్న ఓ పరిచయస్తుణ్ని కలిసాను. ఆయన ఆందోళనకరంగా కనిపించాడు. విషయం ఏమిటని ప్రశ్నించాను. పాస్‌పోర్ట్‌కానీ, ప్రత్యేక అనుమతి పత్రం కానీ కావాలని పోలీసులు సతాయిస్తున్నారని, అవేవీ తన దగ్గర లేకపోవడం వల్ల చాలా కష్టమవుతుందని చెప్పాడు. పోలీసు అధికారితో అతను ఆవేశంగా వాదించాడు. చివరికి పోలీసు అధికారి అతని ప్రయాణానికి అనుమతించాడు. అక్కడే హైద్రాబాద్ వెళ్తున్న కొంతమంది హిందూ మిత్రులను కూడా కలిసాను. మాటల్లో భాగంగా కొంతసేపయ్యాక వాళ్ళను పాస్‌పోర్ట్ కోసం పోలీసులు వేధించారా? లగేజీని చెక్ చేసారా? అని అడిగాను. వాళ్ళు అదేం లేదని చెప్పారు. ఈ నిబంధనలన్నీ హైద్రాబాద్ వెళ్తున్న ముస్లింలకేనని వాళ్ళలో ఒకాయన చెప్పాడు. అంటే విదేశీయులుగా చూస్తున్నది హైద్రాబాద్ వాసులను కాదు, హైద్రాబాద్ ముస్లింలను మాత్రమే.

అందరం విమానం ఎక్కాం. పవిత్ర ఖురాన్లోని వాక్యాలని లోగొంతుకతో స్మరించుకున్నాను. (ప్రతీ ప్రయాణంలో నేను ఇలా ప్రార్థన చేస్తుంటాను.) విమానం గాల్లో ఎగిరాక 'హమ్మయ్య' అని ఊపిరి పీల్చుకున్నాను. ప్రయాణంలో కొంతమంది హిందూమిత్రులతో సంభాషణ ప్రారంభించాను. హైద్రాబాద్‌కు చెందిన ఎగుమతులు దిగుమతుల మీద భారత ప్రభుత్వం విధించిన ఆంక్షల వల్ల వ్యాపారం పడిపోయిందని వాళ్ళు చెప్పారు. చాలా నష్టాలొచ్చాయని బాధ వ్యక్తంచేసారు. నేను న్యూయార్క్‌లో ఉన్నప్పుడే ఈ ఆంక్షల గురించి విన్నాను. కాని వాటి తీవ్రత వీళ్ళ మాటలు విన్నాక తెలిసింది. నేను తిరిగి హైద్రాబాద్ వస్తున్నందుకు వాళ్ళు సంతోషపడుతున్నట్లు అనిపించింది. వ్యాపార వర్గాలకు ఏదైనా మేలు చేకూర్చే పనిని నేను చేస్తానని భావిస్తున్నట్లు వాళ్ళ మాటల ద్వారా తెలిసింది.

అంతలోనే నాకు కునుకు పట్టింది. రైలు, విమాన ప్రయాణాల్లో కునుకు తీయడం నాకొక అలవాటుగా మారిపోయింది. విమానం హైద్రాబాద్ భూభాగంలోకి ప్రవేశించేటప్పటికి నాకు మెలకువ వచ్చింది. విమానం నుండి చూస్తే బీదర్ పీఠభూమిని తన శీతల పవనాలతో సేదదీరుస్తున్న మంజీరానది కనిపించింది. మంజీర ఒకచోట 'యూ'టర్న్ తీసుకున్న దృశ్యం కన్నుల పండుగ చేస్తుంది. తిరిగి మాతృభూమికి చేరిన ఆనందం నాలో.

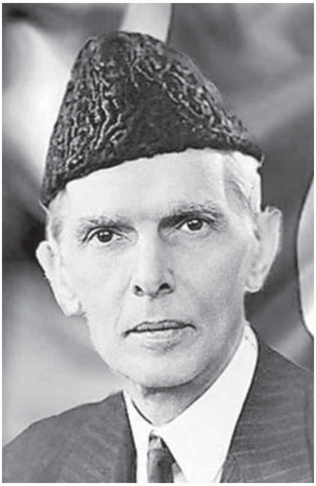

2. పాకిస్తాన్ జాతిపితతో నా సమావేశం

జిన్నా ఆరోగ్యం ఇంకా కుదుట పడలేదని డాక్టర్లు ఆయన్ని కొద్దిమందితో మాత్రమే కలవనిస్తున్నారని లాహోర్‌లో తెలిసింది. ఆయన రోజుకు ఒక గంట మాత్రమే పనిచేయగలుగుతున్నారు. అయినా ఆరోజు ఉదయం 11-12గంటల మధ్య నాకు అపాయింట్‌మెంట్ దొరికింది. జిన్నాగారు పట్టుబట్టడం వల్ల డాక్టర్లు ఇందుకు అయిష్టంగానే అంగీకరించినట్లు తెలిసింది. అదీ ఈ అపాయింట్‌మెంట్ పూర్తయి, ఇక ఆరోజుకి ఇంకే పని చేయకూడదనే కండీషన్ మీద. ఇవేవీ పట్టించు కోకుండా మా చర్చలు మధ్యాహ్నం రెండు గంటల దాకా సాగాయి. మధ్య మధ్య ఇక ముగిద్దామని నేను గుర్తు చేస్తూనే ఉన్నా ఆయన అందుకు అంగీకరించలేదు. ఇతరులు కూడా డాక్టర్ సలహాను అతిక్రమించి చాలా మాట్లాడుతున్నారనీ ఆయనకు గుర్తు చేస్తూ ఉన్నారు. శ్రీమతి జిన్నా కూడా రెండుమార్లు మా గదిలోకి వచ్చి ఇక ముగించమని గుర్తు చేసింది. ఈ గదిలోకి తాను పిలిచేవరకూ ఎవరూ రావద్దని ఆయన కోప్పడ్డారు. ఒకసారి నేనే లేచి వెళ్ళిపోదామని అనిపించింది కానీ నాకు ధైర్యం చాలలేదు. గడియారం రెండు కొట్టాక భోజనానికి అని లేచాడు జిన్నా. నన్ను భోజనానికి పిలవలేకపోతున్నందుకు క్షమాపణ చెప్పాడు. ఒక్క నిముషం వృధా చేయకుండా 'త్వరగా కోలుకోవాలి' అంటూ శుభాకాంక్షలు చెప్పి బయటకు వచ్చాను. మూడు గంటల సుదీర్ఘ చర్చలవల్ల ఆయనను నీరసం ఆవహించి, జ్వరం వచ్చిందని అది తగ్గడానికి కొన్ని రోజులు పట్టిందని తెలిసింది.

మా చర్చ కొంతసేపు ఐక్య రాజ్య సమితి (ఐరాస) అంశాల గురించి జరిగింది. మొదలు అక్కడ జరిగిన వివరాలన్నీ వరుసగా చెప్పమని జిన్నా అడిగారు. పాకిస్తాన్ ఐరాసలో చేరిన సందర్భంగా జరిగిన సంబరాల గురించి చెప్పమన్నాడు. నేను చెప్పినదాంతో సంతృప్తిపడకుండా నన్ను మరింత వివరాలు చెప్పేవిధంగా క్రాస్ చేశారు. పాకిస్తాన్ చేరిక సందర్భంగా ఇతర దేశాల ప్రతిస్పందన మరీ ముఖ్యంగా అమెరికా, సోవియెట్ యూనియన్‌ల స్పందన గురించి అడిగి తెలుసుకున్నాడు. దేశ విభజన సందర్భంగా తలెత్తిన విషాదాన్ని ఆయనే నాకు వివరంగా చెప్పాడు. బెంగాల్, పంజాబ్ విభజన అవార్డు ఎంతో అన్యాయంగా ఉందని వాపోయాడు. మా సంభాషణ ఇతర అనేక విషయాలమీద సాగి చివరకు హైదరాబాద్ వద్దకు వచ్చి ఆగింది.

హైదరాబాద్ పట్ల జిన్నాకు స్పష్టమైన అభిప్రాయాలున్నాయి. రాచరికానికి ఇక కాలం చెల్లిందని, పరిపాలన ప్రజల చేతుల్లోకి వెళ్ళాల్సిందేనన్నాడు. హైదరాబాద్ సంస్కృతి వారసత్వం ఆ దేశ హిందూ ముస్లింలకు గర్వకారణం అన్నాడు. ఉపఖండంలోని పరిస్థితులు ఉద్రిక్తంగా, ఘర్షణపూరితంగా ఉన్నప్పటికీ హైదరాబాద్ లో ప్రశాంతమైన పరిస్థితులున్నాయి. అందుకు కారణం అక్కడి ప్రత్యేకమైన వారసత్వం, సంస్కృతి, మత సహిష్ణుత మాత్రమే అన్నాడు. అక్కడ ప్రభుత్వ పరిపాలనా బాధ్యతలు ముస్లీంలు, హిందువులు సంయుక్తంగా నిర్వహించాల్సి ఉంటుంది. అక్కడి (హైద్రాబాద్) హిందువులకు పరిపాలనలో సరియైన భాగస్వామ్యం ఉన్నప్పటికీ వాళ్ళు హైదరాబాద్ రాజ్యాన్ని భారతదేశంలో కలిపేయడానికి ప్రయత్నించడం ఆశించదగినది కాదు. అందువల్ల ప్రయోజనం లేకపోగా నష్టముందన్నది జిన్నా స్పష్టమైన అభిప్రాయం.

హైదరాబాద్‌లోని ముస్లింలు సివిల్, మిలటరీ ఉద్యోగాలలో తప్ప వ్యాపారం లాంటి రంగాలలో చాలా వెనుకబడి ఉన్న సంగతి కూడా జిన్నాకు తెలుసు. ముస్లింలు ఇతర సామాజిక ఆర్థిక రంగాలకు విస్తరిస్తూ, హిందువులు ప్రభుత్వరంగాలలోకి రావల్సిన ఒక ట్రాన్సిషన్ పీరియెడ్ (పరివర్తన కాలం) యొక్క ఆవశ్యకత ఉంది. శాసన వ్యవహారాలలోను, పరిపాలనలోనూ సమాన ప్రాతినిధ్యం రావాలి. అందరికీ ఆమోదయోగ్యమైన స్థితి కోసం ప్రయత్నించాల్సి ఉంది. సంస్కృతి, వారసత్వాన్ని కాపాడుకుంటూ సమాజంలోని ప్రతి రంగానికి ఆదర్శంగా హైద్రాబాద్ నిలవాలి. భారతదేశం మధ్యప్రాంతం, దక్షిణ ప్రాంతం నుండి హైద్రాబాద్‌లోకి ముస్లింల వలసలు పెరగవచ్చు. హైద్రాబాద్ వారికి ఆశ్రయాన్ని రక్షణనూ కల్పించగలదు.

6. సర్ అక్బర్ హైదరీ అలీ, నిష్క్రమణ

రెండవ ప్రపంచ యుద్ధకాలపు జీవన్మరణ సమస్యల మధ్య బ్రిటిష్ వాళ్ళు భారతదేశంలో ఏ పనీ సులభంగా చేయలేకపోయారు. డంకిర్క్‌లోనూ, ఆ తర్వాత దూరప్రాచ్యంలో జపాన్‌తో ఎదురైన సవాళ్ళతో వాళ్ళ పరిస్థితి ఇబ్బందికరంగా తయారైంది. ఇవి కాంగ్రెసుకు కలిసివచ్చాయి. పురాతన కాలం నుండి సగటు హిందువుకు గల డబ్బు ఆశను చూసినట్లయితే బ్రిటిష్ వాళ్ళు ఎప్పుడో ఈ దేశాన్ని వదిలి వెళ్ళి ఉండాల్సింది. అయితే తెలివికి పెట్టింది పేరైన బ్రిటిష్ వాళ్ళు దీనిని పూర్తిగా ఉపయోగించుకొని హిందువుల నుండి అన్నిరకాల సేవలను కొనుగోలు చేసుకొని దేశం మీద తాత్కాలికంగానైనా మంచి పట్టు సాధించారు. కరెన్సీ నోట్లను విస్తృతంగా చెలామణి చేసారు. అయినప్పటికి బ్రిటిష్ వాళ్ళ పరిస్థితి అస్థిరపడింది. అలాంటి పరిస్థితుల్లో మాత్రం బ్రిటిష్ ప్రతినిధుల నుండి ఎన్నో అవమానాలను, ఈసడింపులను ఎదుర్కొన్న నిజాం నవాబు, హైద్రాబాద్ ప్రజలే వారికి నమ్మదగ్గ వాళ్ళుగా కనిపించారు. అప్పుడు నమ్మదగిన మిత్రుడు సర్ అక్బర్ హైదరీ హైద్రాబాద్ ప్రధానిగా ఉన్నాడు.

యువకుడిగా హైద్రాబాద్ అడ్మినిస్ట్రేటివ్ సర్వీసులో చేరిన అక్బరీ హైదరీ ఆర్థిక శాఖను దశాబ్దానికి పైగా నిర్వహించి, తన చిరకాల కోరికగా ప్రధాని అయ్యాడు. ఆయన గతంలో నిర్వహించిన బాధ్యత గులాబీ పడక ఏమీ కాదు. 1935 చట్టం ఫలితంగా కొత్త సైన్యాన్ని వదులుకోవలసి వచ్చింది. చుట్టూ ఉన్న మద్రాసు, బొంబాయి,

సెంట్రల్ ప్రావిన్సులలో కాంగ్రెస్ అధికారంలోకి వచ్చింది. మద్రాసు ప్రావిన్సులో సి.రాజగోపాలాచారి తన మంత్రివర్గ సహచరులతో కలిసి భారతదేశానికే ఒక మోడల్ పరిపాలన అందించడానికి ప్రయత్నించాడు. హైద్రాబాద్‌తో సత్సంబంధాలను కొనసాగించాడు. సెంట్రల్ ప్రావిన్స్ ప్రభుత్వం స్థానిక సమస్యల్లో మునిగిపోగా, బొంబాయి ప్రభుత్వంలోని మంత్రులు మాత్రం హైద్రాబాద్‌లోని నాన్ కాంగ్రెస్ ప్రభుత్వాన్ని సహించలేకపోయారు. వారి శక్తి సామర్థ్యాలన్నింటినీ ఇక్కడ సివిల్ డిస్-ఒబీడియెన్స్ ఉద్యమాన్ని తయారుచేయడానికి ఉపయోగించారు. ముఖ్యమైన శాఖలను నిర్వహించే మొరార్జీదేశాయ్, కె.ఎం.మున్షీ వ్యక్తిగతంగా శ్రద్ధ తీసుకొని ప్రచారాన్ని నడిపించారు. బ్రిటిష్ ఇండియాలో సామూహిక సహాయ నిరాకరణ ఉద్యమం నిర్వహించిన సీనియర్ వ్యక్తులను ఇందుకు ఉపయోగించుకున్నారు. వందల మైళ్ళు విస్తరించిన పశ్చిమ సరిహద్దు నుండి వాలెంటీర్ల బ్యాచులను పంపి ఇక్కడి ప్రజలకు సహాయ నిరాకరణను ప్రబోధించి స్వాతంత్ర్యం కోసం పోరాడాలని ప్రచారం చేయించారు. వాళ్ళ పద్ధతులు సింపుల్- రోడ్లకు అడ్డంగా కూర్చొని ట్రాఫిక్‌ను జాం చేయడం దగ్గర నుండి ప్రభుత్వ భవనాలను కాలబెట్టడము, లూటీ చేయడం వరకు. ఎవరూ ఆహ్వానించని గుంపులు సరిహద్దు దాటి ప్రవేశించాయి- వాళ్ళలో కొందరిని అరెస్టు చేసి నిర్బంధించడం జరిగింది. స్టేట్ కాంగ్రెస్, ఆర్యసమాజ్, హిందూ మహాసభలతో కొన్ని స్థానిక సంస్థలు వారితో చేతులు కలిపాయి. మొదట్లో ఈ ఉద్యమం తీవ్రమవుతుందేమోననే భయం పరిపాలకులకు ఏర్పడింది. కాని నాలుగైదు వేల మంది వాలంటీర్లను అరెస్టు చేయగానే ఉద్యమం ఆగిపోయింది. మొరార్జీ దేశాయ్, మున్షీ, తీర్థలాంటి వాళ్ళు ఎంత ప్రయత్నించినా ఇక్కడి ప్రజల నుండి వచ్చిన స్పందన చాలా తక్కువ. వాళ్ళు ఇచ్చిన నినాదాలు మొదట కొంతమేరకు స్థానికులను ఆకర్షించినప్పటికీ తర్వాత పరిహాసాల పాలైనాయి. కొద్దికాలానికే ఉద్యమం పేలవమయింది. అయితే ప్రభుత్వ సమాచారం వల్ల తమ అనుమానాలు నివృత్తి అయినందున, రాజ్యాంగ సంస్కరణలు ప్రవేశపెట్టబడుతున్నందున ఉద్యమాన్ని నిలిపి వేస్తున్నట్లు ప్రకటించారు.

రాజ్యాంగ సంస్కరణలు అక్బర్ హైదరీకి చిక్కు సమస్యగా మారాయి. రెండవ ప్రపంచ యుద్ధానికి ముందు బ్రిటిష్ వాళ్ళు చేపట్టిన భారత ఫెడరేషన్ వల్ల అక్బర్ హైదరీ కావలసినంత చెడ్డ పేరు మూటగట్టుకున్నాడు. ఈ ఫెడరేషన్ చర్చల సారాంశం పట్ల నిజాం నవాబు, సంస్థానంలోని హిందువులు, ముస్లింలు ఎంతో వ్యతిరేకతతో ఉన్నారు. ముస్లింల ప్రతినిధిగా బహద్దూర్ యార్‌జంగ్, అక్బర్ హైదరీ మీద విమర్శలు

9. రజాకార్లు

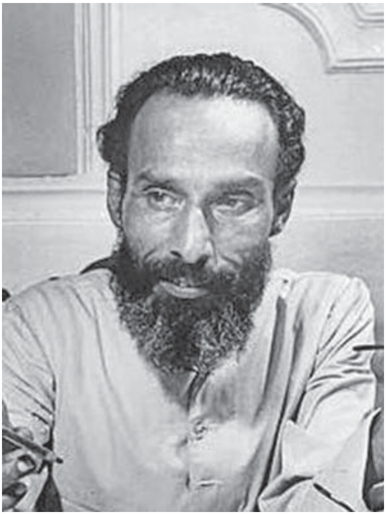

తమకు వ్యతిరేకంగా చేసిన ప్రచారానికి భారతీయ పత్రికలకు ఖాసీం రజ్వీ, హైద్రాబాద్‌లోని రజాకార్లు నిజానికి రుణపడ్డట్లే లెక్క. ఎందుకంటే ఆ వ్యతిరేకత వల్లే వాళ్ళు ప్రచారంలోకి వచ్చారు. ఖాసీం రజ్వీ మీద, రజాకార్ల మీద దాదాపు ప్రతిరోజు ఏదో ఒక విపరీత కథనం ఏడాది పాటు కొనసాగింది. రజాకార్ అనే పదంలోని మొదటి అక్షరాలు 'రజ్' అనేవి రజ్వీని సూచించేవి అనే అపార్థానికి దారితీసింది. నిజానికి రజాకార్ అంటే వాలంటీర్ (స్వయం సేవకుడు). రజ్వీ రాక ముందు నుండి ఇత్తెహాద్‌లో రజాకార్‌లు ఉండేవారు. స్టేట్ కాంగ్రెస్‌తోసహా ఇతర సంస్థలలోని వాలంటీర్లను కూడా రజాకార్లు అనే అనేవారు, ఎందుకంటే ఉర్దూలో ఆ భావాన్ని చెప్పే పదం అంతకంటే వేరేది లేదు.

రాష్ట్రపు పడమటి జిల్లాలలో వృత్తిని నిర్వహిస్తున్న న్యాయవాది ఖాసిం రజ్వీ, స్థానిక ఇత్తెహాద్ బ్రాంచికి నాయకుడు కూడా. ఇత్తెహాద్ సంస్థలో నిస్వార్థపరుడైన, ఉత్సాహవంతుడైన వ్యక్తిగా ఆయనకు పేరుంది. ఒక సందర్భంలో తమకు ఉన్న ఒకే ఒక ఇల్లును ఇత్తెహాద్‌కు ఇవ్వదలచి ఆయన కుటుంబాన్నంతా రోడ్డుమీద పడేసాడు. అయితే బహద్దూర్ యార్‌జంగ్ అందుకు ఒప్పుకోలేదు కాని రజ్వీ చర్యలు ఆయనకు ఎంతో ప్రతిష్టను తెచ్చిపెట్టాయి. ఆయన జిల్లాలో ఇత్తెహాద్ శాఖను సమర్థవంతంగా నిర్వహించాడు. తర్వాత ఘనమైన మెజారిటీతో ఆయన ఇత్తెహాద్‌కు అధ్యక్షుడైనాడు. ఆయన అధ్యక్షుడయ్యే నాటికి సంస్కరణల చర్చ తెరమీదికి వచ్చింది. అప్పటి ప్రధాని

మిర్జా ఇస్మాయిల్‌కు, రజ్వీకి సంస్కర ణలకు సంబంధించి ఎంతో భేదాభిప్రాయముండేది. ఈ గొడవలో రజ్వీదే పైచేయి. అప్పుడప్పుడు బహిరంగ ఉపన్యాసాలలో ఆయన ఆవేశపూరితంగా ప్రసంగించి చేసే కొన్ని ప్రకటనల వల్ల ఆయన మిత్రులు ఇబ్బందికర పరిస్థితిని ఎదుర్కొనేవారు. ఆయన శత్రువులకు మంచి అస్త్రాలు అంది వచ్చేవి. తర్వాత విచారం వెలిబుచ్చి, భవిష్యత్తులో అలా జరగకుండా చూసుకుంటాననే వాడు కాని మళ్ళీ ప్రజా సమూహాన్ని చూడగానే పాత పద్ధతిలోనే విరుచుకుపడేవాడు. సాధారణంగా హైద్రాబాద్‌లో రాజకీయ ప్రదర్శనల్లో నిజాంను నేరుగా ఎవరూ ప్రస్తావించకపోయేవారు కాని రజ్వీ నిజాంను కూడా వదిలిపెట్టలేదు. అందుకు నిజాంకు చాలా కోపం వచ్చింది. కాని రజ్వీ చేసే విమర్శలను రాజ్యాంగ పద్ధతుల ద్వారా నిలువరించడం చాలా కష్టమయింది.

దేశ విభజనకు కొంత ముందుగా హైద్రాబాద్ రాష్ట్ర సరిహద్దులలో పెద్ద సంఖ్యలో, బలంగా దాడులు ప్రారంభమైనాయి. అవి సరిహద్దులలోని ముస్లింల ప్రాణాలను, ఆస్తులను లక్ష్యంగా చేసుకొని సాగినాయి. ఆ దాడులను చూస్తూ ఎవరూ మౌనంగా ఉండలేకపోయారు, ముస్లింల సంరక్షణ కోసం పనిచేస్తామనుకున్న ఇత్తెహాద్ ఎంతమాత్రం సహించలేక పోయింది. తన మతస్థుల మాన, ప్రాణాల, ఆస్థిపాస్తుల రక్షణకు చర్యలు తీసుకోవాలసిందిగా ఖాసీం రజ్వీ ప్రభుత్వాన్ని కోరాడు. ఆయుధాలు కానీ, మందుగుండు కానీ కావలసినంతగా లేకుండా ఉన్న పరిస్థితిలో అటు పోలీసులు కానీ, ఇటు సైన్యం కానీ ఏమీ చేయలేదని ఆయనకు అర్థమ యింది. బయటి నుండి దాడులకు ప్రణాళికలు వేస్తుంది కాంగ్రెస్. భారత ప్రభుత్వం కాంగ్రెస్ చేతిలో ఉంది. ఈ పరిస్థితుల్లో రాజ్యాంగ హక్కుల ప్రకారం ఇండియా నుండి ఆయుధ సంపత్తిని ఆశించడం, తద్వారా కాంగ్రెస్ ప్రేరేపిత దాడులను ఎదుర్కోవాలనుకోవడం హైద్రాబాద్ మూర్ఖత్వమే అవుతుందని రజ్వీ ప్రకటించాడు.

సరిహద్దుల నుండి బాధితులు నగర ప్రాంతాలకు వచ్చి తమ దీన గాథలను వెళ్ళబోసుకోసాగారు. రాష్ట్రంలోని అశాంతి మూకలు కొన్ని దీన్నొక అవకాశంగా తీసుకొని సరిహద్దు దాడులు చేసేవారిలో కలిసి పోయాయి. తూర్పు జిల్లాలలో కమ్యూనిస్టులు పెద్ద ఎత్తున అలజడి ప్రారంభించడానికి ఇది తగిన సమయంగా భావించారు. నలువైపులా పరిస్థితి చేజారిపోతుండగా ప్రభుత్వ యంత్రాంగం ధైర్యం కోల్పోసాగింది. ఖాసీం రజ్వీకి వేరేమార్గం తోచలేదు. వేగంగా స్థానిక ప్రజలతో ఆత్మరక్షక దళాలను తయారుచేయాలని పార్టీ ముందు ప్రతిపాదించాడు. ఎక్కడైతే పరిస్థితిని ఎదుర్కోగలిగినంత సంఖ్యలో ముస్లింలు లేరో అక్కడికి ఇతర ప్రాంతాల

12. ఏజంట్ జనరల్ ఆగమనం

సరిహద్దులో శాంతి భద్రతల పరిరక్షణ నా ప్రధాన కర్తవ్యంగా మారిపోయింది. ప్రాణభయం, ఆస్థిపాస్తుల రక్షణ కరువయిందనే భావన ఆ ప్రాంత ప్రజలలో ఏర్పడింది. అక్కడి స్థానిక పరిపాలన నిర్వీర్యమై పోయింది. అక్కడక్కడా ప్రతీకార దాడులు పొడసూపాయి. తీవ్ర ఆగ్రహానికి గురైన కొందరు ప్రజలు అతివాద సమూహాలతో కలిసి భారత భూభాగంలోని ప్రజలపై అక్కడక్కడా దాడులు చేశారు. అలాంటి సంఘటనలు చాలా స్వల్పమే అయినప్పటికీ పత్రికలు దాన్ని పెద్దది చేశాయి. భారతదేశం వాటికి చాలా ప్రచారం కల్పించింది. పక్కనున్న రాష్ట్రాల ప్రభుత్వాలతో మాట్లాడితే అది సులభంగా పరిష్కారం చేయగలిగిన సమస్యే. పక్క రాష్ట్రాలకు చెందిన ముఖ్యమంత్రులు, మంత్రులు నాకు తెలిసినవారే.

ముంబాయి, మద్రాసు, సెంట్రల్ ప్రావిన్సుల ముఖ్యమంత్రులను వారి హోం మంత్రులతో సహా హైద్రాబాద్‌ను సందర్శించవలసిందిగా నేను వ్యక్తిగత ఆహ్వానాలు పంపాను. ఉద్రిక్తతలను తగ్గించడమే నా ఆహ్వానపు లక్ష్యం. ముగ్గురు ముఖ్యమంత్రులలో ఇద్దరు వెంటనే సానుకూలంగా స్పందించారు. సెంట్రల్ ప్రావిన్సు ముఖ్యమంత్రి నేను ఆహ్వానించిన సమయానికి రావడానికి సంసిద్ధత వ్యక్తం చేశాడు. అసెంబ్లీ సమావేశాలు జరుగుతున్నందున తాను మాద్రాసు వీడి రాలేను కాబట్టి అందరం మద్రాసులోనే సమావేశమవుదామని మద్రాసు ముఖ్యమంత్రి ప్రతిపాదించాడు. బాంబే ఒక్కటే చిన్న కారణం చూపి సమావేశం ఇప్పుడు సాధ్యం కాదంది. భారతదేశపు ఏజెంట్ జనరల్ కె.ఎమ్. మున్షీ అటు ఢిల్లీలోనూ, ఇటు ముంబాయిలోనూ ప్రయత్నించి ఈ సమావేశాన్ని అడ్డుకోగలిగాడు. తర్వాత మద్రాసు, సెంట్రల్ ప్రావిన్సులు కూడా తమకు ఢిల్లీ అనుమతి లేదని తప్పుకున్నాయి.

కె.ఎమ్.మున్షీ భారత ఏజెంటు జనరల్‌గా హైద్రాబాద్‌కు నియమితులయ్యారనే వార్త నన్ను ఇబ్బంది పెట్టింది. ఆయన మతతత్వ ధోరణి, గతంలో హైద్రాబాద్‌లో ఆయన వ్యవహరించిన తీరు అందరికీ తెలిసిందే. హైద్రాబాద్ పశ్చిమజిల్లాలలో సత్యాగ్రహం పేర కొన్ని సంవత్సరాల కిందట ఆయన చేసిన నిర్వాకం ఇంకా అందరికీ గుర్తే ఉంది. ఆయన ఎంపికతో భారత్ భవిష్యత్ ఉద్దేశ్యాలు బయటపడుతున్నాయి. ఏజెంట్ జనరల్‌ల నియామకం విషయాలలో గత ప్రభుత్వాల అనధికారిక సూచనలను ఇండియా తుంగలో తొక్కింది. తమకు ఇష్టం వచ్చినవారిని నియమించుకోవచ్చని ఇండియా భావించింది.

మున్షీ నియామకం కాగానే ద్వైపాక్షిక వ్యవహారాలన్నీ ఆయన ద్వారానే రావాలనే వర్తమానం వచ్చింది నాకు. గత బ్రిటీష్ రెసిడెంటు కార్యకలాపాలే మున్షీ చేయనున్నాడని అర్థమయింది. పదవీబాధ్యతలు తీసుకోకుండానే ఆయన మాటలూ, చేతలూ ఆరంభమైనాయి. యథాతథ ఒప్పందం లోని అంశాలకు విరుద్ధంగా పెద్దన్న వేషం ధరించాడు. చరిత్రలో ఎప్పుడూ లేనంత ఉత్సుకత, ప్రచారంతో హైద్రాబాద్ చేరుకున్నాడాయన. ఆయన రాక కంటే కొద్ది రోజుల ముందు ఒక జూనియర్ అధికారుల బృందం వచ్చింది. ఒప్పందం ప్రకారం హైద్రాబాద్ ప్రభుత్వం వారికి వసతి ఏర్పాటు చేయాలి. బ్రిటీష్ రెసిడెంటుకి గౌరవప్రదమైన రెసిడెన్సీ ఉండేది. యథాతథ ఒప్పందం ప్రకారం అవి నిజాం ప్రభుత్వానివి. భారత ప్రభుత్వ విజ్ఞప్తి మేరకు రెసిడెన్సీలోని ఒక బంగ్లాను భారత ప్రభుత్వ ట్రెజరీకి ఇవ్వడం జరిగింది. ప్రత్యామ్నాయ ఏర్పాట్లు జరిగేవరకు ఆ బంగ్లాలో మాజీ సైనికులకు పెన్షన్ వగైరాల పంపిణీ జరుగుతుంది. ఏజెంట్ జనరల్ కోసం మంచి నివాస ప్రాంతంలో ఒక భవనం ఏర్పాటు చేయటం జరిగింది.

విశాలమైన తోట మధ్య భాగంలో ఆ బంగ్లా వుంది. అది ఏజెంట్ జనరల్ జూనియర్ అధికారులు ఇద్దరికీ బాగా నచ్చింది. కాకతాళీయంగా అది నా స్వంత ఇంటికి దగ్గర. ఒకరోజు తర్వాత ఆ భవనం నగరానికి దూరంగా ఉందని, ఏజంట్ జనరల్‌కు రెసిడెన్సీని ఇవ్వవలసిందిగా ఢిల్లీ నుండి వర్తమానం వచ్చిందని ఇద్దరు అధికారులు నాకు తెలిపారు. బ్రిటీష్ అధికారం మాకు దక్కిందని చెప్పడమే ఆ వర్తమానం ఉద్దేశం. ఈ కోరిక చిన్నగా మొదలై చివరికి ఢిల్లీ ఒత్తిడిగా మారి పోయింది.

End of Preview.

Rest of the book can be read @

http://kinige.com/book/Hyderabad+Vishadam

* * *